

др Зоран Аврамовић
Научни саветник у пензији
Београд

СРПСКИ (ДЕЗ)ИНТЕГРАТИВНИ ПРОЦЕСИ–ИСКУСТВО С КРАЈА XX ВЕКА

Апстракт: У раду се излажу структурни елементи појмова интеграције и дезинтеграције. У другом делу анализирају се српске дезинтеграције у СФРЈ. С разбијањем СФРЈ једно питање је нарочито погодило Србе, заправо делове српског народа који су живели у некадашњим југословенским републикама. Неуставни, насилни сепаратистички политички покрети у Словеније, Хрватске, БиХ, Црне Горе и самопроглашене НАТО државе Косово и Метохија морао је да суочи Србе који су остали у овим новоствореним државама са избором: бити привржен националној интеграцији или остати лојалан новим национално сепаратистичким властима? Разматра се питање издаје као крајњег облика националне дезинтеграције. У трећем делу се указује на основне узроке националне дезинтеграције у српском народу током XX века.

Кључне речи: интеграција, дезинтеграција, српски народ, југословенство

Појам интеграција. Друштво се у основи интегрише нормативним и физичким средствима. У првом случају нормативна структура друштва (закони, прописи, идеје) утемељује се вредносном сагласношћу и демократским изборима, а у другом физичка сила (полиција и војска) користи се као претња и као акт у случају угрожавања стабилности поретка или издвајања једног дела друштва¹.

Под интеграцијом подразумевамо релативно складан однос делова и целине (уклопљеност), при чему чланови групе осећају целину као своју. Можемо разликовати *механичку* интегрисаност која се заснива на интересима, нормативном поретку, и *органску* интегрисаност која функционално повезује људе на основу уговора али и на заједничким веровањима, вредностима, припадању, територији. Појам интеграција можемо одредити и као одстрањивање унутрашњих друштвених баријера у повезивању припадника нације, односно чврстине јединства, степену

* zoran.a@sezampro.rs

¹ Емил Диркем, *Друштво је човеку Бог*, Институт за социолошка истраживања, Београд, 2007

солидарности и слоге, свести о заједничком интересу, служби идеалу и стремљење према општем циљу.

Постоје неколико нивоа социјалне интеграције: 1) друштвена, 2) државна (политичка), 3) национална, 4) мисаона (колективна свест или вредносни консензус). Ови појмови нису истозначни.

На нивоу *друштвене интеграције* успоставља се висока међузависност структурних делова друштва посредством друштвене поделе рада (Диркем, 1972), тржишта, институција и организација. *Државна (политичка) интеграција* рачуна на средства концентрисана око институција моћи и власти. Држава успоставља правни поредак, доноси законе, управља друштвеним пословима, доноси јавне одлуке, стара се о правосуђу. *Национална интеграција* обухвата претежно културолошке елементе – језик, религију, вредности, обичаје, митолошко наслеђе. Улога истакнутих националних личности такође је значајна у конституисању и утемељењу националне интеграције. *Колективна свест (мисао)* као облик интеграције чланова нације заснива се на сличним вредностима, идејама о прошлости, савремености и будућности, идентитету, традицији и другим облицима свести и осећања колективне припадности.²

Дезинтеграција нације. Националнодезинтегративна мисао може да се одреди на различите начине. 1) Мисао која оправдава и подстиче прелазак припадника једне нације у другу или у неки наднационални ентитет (какво је било југословенство). У даљој историјској прошлости српске нације такав процес националног искорењивања постојао је када су припадници српске нације прелазили на ислам и католичанство. Она мисао која је то оправдавала била је националнодезинтегративна. 2) Свако одрицање од територије на којој живи део националног корпуса или који има историјски конституционални значај спада у овај облик националне мисли. 3) Идеја о држави грађана која заобилази идеју нације или је одбацује потенцијално је националнодезинтегративна. 4) Давање предности иностраним концептима националног, друштвеног и државног организовања води ка националнодезинтегративној мисли. 5) Потискивање културне традиције у најширем значењу овог појма духовно је језгро националнодезинтегративне мисли. 6) Континуирано оптуживање сопствене нације због сукоба с другим нацијама такође је облик ове мисли. 7) Наметање апстрактног или конкретног вредносног обрасца сопственој нацији, представљање њене вредности као инфериорне у односу на друге нације несумњиво је показатељ националнодезинтегративне мисли. Поред радикалних промена система вредности рачуна се и с радикалним изменама облика организовања и понашања припадника нације. Другим речима, ова мисао се залаже за редефиницију основних начела националног идентитета, националног јединства, националне слободе и аутономије и националне

² Војин Милић, *Социологија сазнања*, Веселин Маслеша, Сарајево, 1986

државе као њене политичке форме. Узроци националнодезинтегративне свести и деловања у Србији могу се разграничити на државне, друштвене и персоналне.

Српске дезинтеграције у СФРЈ. С разбијањем СФРЈ једно питање је нарочито погодило Србе, заправо делове српског народа који су живели у некадашњим југословенским републикама. Процес државног осамостаљивања Словеније, Хрватске, БиХ, Црне Горе и самопроглашене НАТО државе Косово и Метохија морао је да суочи Србе који су остали у овим новоствореним државама са избором: бити привржен матици или остати лојалан новим национално сепаратистичким властима? На нов начин политичког понашања били су присиљени бројни анонимни Срби, али и њихове вође. За политички слој Срба у тим државама морало се поставити питање *издајства и патриотизма*. Да ли учествовати у новој власти или одбацити понуду? Док је трајао ратни сукоб, они младићи и припадници српског народа који су стали на страни несрпских војних одреда од Словеније до Косова и Метохије (ако их је било) направили су избор – борити се против српских војника који су бранили најпре уставни поредак СФРЈ, а потом национална права и слободе српског народа или стати на њихову, српску страну. Такви припадници српског народа фактички су радили на остваривању политичке и националне дезинтеграције српског народа.

Издаја је правна и морална категорија и може се сматрати *најтежим обликом националне дезинтеграције*. У хришћанству је издајник Јуда Искариотски, који је за шаку златника упро прст на Исуса Христа.

Можемо разликовати неколико облика издаје. У приватном животу овај појам означава гажење задате речи или изневеравање (поверења) заједничких интереса ужег колектива. У посебним околностима, када се напусти пријатељ или познаник у невољи, то је понашање које се морално осуђује и често именује као издаја.

Други, тежи облик издаје свакако је оно деловање које угрожава интересе државе и њених институција (војска, привреда) или нације тако што се помажу циљеви и планови других држава и нација. Деловање у корист друге државе и нације, а на штету сопствене, историјски је попримало различите тајне и јавне форме, а у зависности од употребљених средстава примењиван је систем казни. Оне се крећу од моралног презира до кривичног прогона.

Размотрићу, помоћу више примера, политичко понашање из перспективе појма издаја оних Срба који су остали у бившим републикама СФРЈ, а државама признатим после 1990. године. Дакле, реч је о процесу преломног *стварања* нових држава од републичких граница, а то је другачије стање од днашњег (2022) деловања припадника српског народа у међународно признатим републикама – државама. Двадесет година касније, према

истраживањима Напредног клуба, статус два милиона припадника српског народа у већини суседних држава је трагично лош, а најгори је у Хрватској, Црној Гори и Албанији. „Срби немају ни основна права, могућност школовања на свом језику, а због све већих притисака прети им асимилација”.³

Питање је зашто Срби у околним државама пристају на такав положај. Заправо, зашто поједини Срби и политички представници Срба не чине ништа или не чине колико треба да се сачува српско национално и политичко биће? У распону од разбијања СФРЈ, па до 2022. године воде се спорови међу Србима и њиховом политичком и националном и културном елитом да ли су нека политичка понашања издајничка или се могу другачије именовати. Ово се односи пре свега на политичке Србе који су остали у бившим републикама за време процеса дисолуције СФРЈ.

У Србији. Историја српског народа и његове државе обилује причама о издајницима. Пре и после Крађорђа Срби су се плашили понајвише издајника у својим редовима. Само једно подсећање. Током револуције 1848/1849. Србин Јован Дамјанић, односно Јанош Дамјанич, како су га звали Мађари, био је мађарски генерал који је у Ади и Молу командовао мађарском војском која је побила 300 Срба и срушила православну цркву. Мађари га сматрају херојем и јунаком, а Срби издајником јер је ратовао против свог народа. (Мађар, председник општине, члан Демократске странке, као председник локалне власти у којој живи 70% Мађара 15. марта 2011. подиже му споменик, поводом мађарског државног празника.)

Ево парадигматичних примера издаје и националне дезинтеграције у XX веку. Милош Божићевић, пише Милош Црњански у *Ембахадама* (1983: 86–95), био је посланик Србије у Берлину од 1907. до 1914. године. Син дипломате и министра, професор на предмету Међународно право на Београдском универзитету 1903. године. Тај господине је био издајник Србије! Не само да је извештавао Немце о тајним споразумима Србије већ је подупирао тезе о „кривици” Србије за рат 1914. године, за „катастрофу, коју је тобоже ЗБОГ СРБИЈЕ претрпела Европа” (1983:87). Писао је књиге о кривици Србије! А био је издајник јер се није слагао с политиком Пашића и због интереса човечанства, пише Црњански. И додаје савремене речи: „никада нисам могао да разумем да тако млад, образован, отмен човек, пређе непријатељу и удара на своју земљу, у којој се родио, и на народ, коме, рођењем припада. Откуда та лудачка мржња, која поред фразе о напретку човечанства, избија, из сваког ретка тог туђинског агента?”⁴ Да ли би се пре и после 2000. године значење чина (туђински агент) Милоша Божићевића другачије тумачило?

³ „Dva milion Srba u regionu trpi terror“, *Press*, 20. 8. 2011.

⁴ Милош Црњански, *Ембахаде*, Нолит, Београд, 1983, стр.86-93

Понашање Милана Недића за време окупације 1941. један део српске јавности квалификује као издајничко. Други тврде да то није била класична издаја. Аргумент првих је да је он пристао да буде председник српске владе у условима *стране окупације*, дакле у околностима у којима је страна војска ушла на територију Србије. Ова чињеница је од великог сазнајног значаја ако се упореди с владама које раде по диктату страних влада и амбасадора, а чији војници нису окупирани државу. Чин издаје мора конкретноисторијски и политичкоисторијски да се анализира.

Коминтерновско оптуживање Срба као хегемона између два рата, наставили су српски комунисти у току рата и по његовом завршетку. Добривоје Видић, високи српски функционер КПЈ, изјављује 1945. године следећу типично издајничку осуду сопственог народа: „Шест стотина и педесет хиљада стрељаних Срба у БиХ то је дуг који је српски народ платио за злочиначку политику београдских властодржаца“⁵.

Поводом једне острашћене критике адвоката Срђе Поповића књижевника Добрице Ћосића уследило је писмо редакцији НИН-а (17. март 2011). У том писму Добрица Ћосић је поставио неколико питања адвокату, а два последња су изванредан пример за анализу појма издаја у савременој Србији. Тачке осам и девет: „Питам адвоката Поповића са којим је мотивима 1999. године потписао захтев НАТО-у да бомбардује Србију и Београд и да ли би се залагао за бомбардовање Србије да је са своја четири детета живео у Београду, кад је бестијално бомбардован са десетином других српских градова. Да ли је захтев за бомбардовање Србије који је потписао правник Срђа Поповић по неком члану међународног права – „злочин против мира“ и није ли време да Специјално тужилаштво за ратне злочине покрене поступак против Срђе Поповића и његових истоделатника?“⁶

Незванични лидер српског распарчавања је некадашњи (либерални) комуниста Латинка Перовић, која у континуитету од четрдесет година оптужује Србе за југословенске проблеме. Тако, у интервјуу за хрватски *Вијенац* (17. студени 2011) она изјављује како никад није „мислила да Србија треба бити старатељ Срба изван Србије“, а у подгоричким *Вијестима* (29. мај 2011) критикује православно јединство српског народа, а „из тога произлазе врло озбиљни политички неспоразуми“⁷.

У новембру 2009. године група српских интелектуалаца потписала је *Апел српској заједници на Косову да изађу на изборе*. Тиме су се zaloжили за признавање легалности ратног НАТО одузимања КиМ. „На путу реформи поставила се дезинтеграција. Тумор који је метастазирао била је косовска

⁵ Зоран Аврамовић, *Срби и антипатриотизам*, Прометеј, Нови Сад, 2020

⁶ Зоран Аврамовић, *Добрица Ћосић и политика*, Православна реч, Нови Сад, 2022, стр. 286

⁷ Мило Ломпар, *Дух самопорицања*, Орфеус, Нови Сад, 2012

парадигма српске политике... Политичких идеја свог оца сам се одрекао док је још био жив.” То су написане речи Николе Самарџића 2008. године, професора историје на Филозофском факултету у Београду у тексту „Други двадесети век“, Српски књижевни гласник, Београд.

У српском парламенту седе посланици који навијају против српских права на Косову и Метохији. Окривљује се „трагичан устав”, зато што је Косово део уставног поретка Републике Србије. За нашу тему је важна чињеница да то није глас појединца у медијима, већ неки изабрани представници народа. Дакле, било је бирача на изборима који су заокружили ова имена, а то значи да је проблем озбиљнији него што изгледа на први поглед.

У време када држава Србија не признаје самоотцепљено Косово и Метохију политичар Вук Драшковић тврди следеће: „Чува се оно што се има, а сви знамо да Србија нема никакву, а камоли суверену власт над ’јужном покрајином’ и да на спољним косовским границама са Албанијом, Црном Гором и Македонијом нема ни српских граничара, ни цариника нити икаквих симбола наше државе. Сви видимо да је цар го, али ’црвена линија’ налаже да чувамо његово непостојеће одело и да се одрекнемо ЕУ које има, буде ли од нас затражено да се одрекнемо косовског царевог одела, којег нема”⁸.

Ако нација, као и човек, природно тежи самоодржању и јединству, да ли је напад на Србе од стране Срба, као у наведеним примерима, облик издаје или није?

У Хрватској. Српска дезинтеграција (издајство) Срба у Хрватској је дуга и болна српска прича. Василије Крестић је хрватско-српским односима посветио више деценија научних истраживања. Овде је довољно подсетити на процес преверавања и католичења Срба, као и однос политичких Срба према хрватској држави и политици. Да ли су Срби који су изван ратних прилика прелазили на католичку веру били издајници своје вере и српства? Када није било принуде, одговор би могао да буде – да. Ако пођемо од диркемовске тезе да је нација (и вера) морални ауторитет који је виши од појединаца (идеал нације је опстанак, повезаност, развој, идентитет, колективно осећање), онда јесте реч о издаји. Не постоји више добро изнад колектива коме појединац припада по рођењу. А то је нација. То више добро може да се тражи у другој вери и нацији, али по цену издаје претходног добра. Зар није прелазак из православне у католичку веру издајство православља? Појединачна издаја може да се рационализује на више начина – допадање, заљубљивање у другу особу, професионално напредовање – али то није важно са становишта последице која се своди на прелазак у другу нацију.

⁸ Вук Драшковић, *Исечци времена*, Лагуна, Београд, 2016, стр. 86

Наравно, то је само прва последица. Историјске чињенице говоре да ово бенигно издајство прераста у малигно и крволочно. Некадашњи православци постајали су целати и усташе, борци за истребљење нације и вере из које су потекли. Од Анте Старчевића, па до Љубе Милоша превелики је број некадашњих православних Срба који су преласком у католичку веру постајали крволоци свога национа. То је крајњи, трагичан вид издајства⁹. Прећуткивање или критика српског подсећања на Јасеновац као симбол усташког геноцида од стране Срба, свакако је облик издаје.

Други облик издајства Срба у Хрватској треба размотрити са становишта политичког понашања Срба према хрватској држави. Ови Срби су се један век суочавали с политичким тежњама Хрвата за стварањем своје државе и политичке самосталности. Њихов избор је био следећи: бити кооперативан с политичким Хрватима или тежити уједињењу или што ближим везама с матицом Србијом. Било је и једног и другог српског политичког деловања. Да ли је Светозар Прибићевић био издајник у политичком смислу речи? Какво политичко понашање не би било национално дезинтегративно?

Током последњег ратног разбијања СФРЈ политички Срби који су одбацили хрватску државност сматрали су да су они њихови сународници који су заступали идеју кооперације Срба с Хрватима прешли на страну издаје. У тренутку међународног признања национално интегративни Срби су напустили Хрватску.

Они који су остали одбацивали су критику за издајство и образлагали своју одлуку да је то био једини преостали начин да се заштите од хрватске асимилације и нестанка Срба с тих подручја. Двадест пет година после „Олује“ и „Бљеска“ међу Србима који су остали у Хрватској воде се полемике о томе да ли су успели да заштите српство у Хрватској. Истраживање УНХЦР-а показује да је од 120.000 Срба који су били регистровани као повратници у Хрватској свега 60.000 остало у њој да живи. То је јасан показатељ да нису имали нормалне околности да остану.

Да ли су политички представници Срба у Хрватском сабору издајници? Садашње политичко деловање Срба у Хрватској треба разликовати од оног с почетка 1991. године и разбијања СФРЈ. Хрватска је данас држава призната у систему ОУН, а у оно време је била република у СФРЈ као чланица ОУН. Ако је ондашња хрватска политика била велико зло, ова данашња је мање зло, због чињенице да је у систему међународних држава, а онда је *настајала* политиком сепаратизма.

Нема разлога да се садашње понашање политичких Срба именује као национално дезинтегративно. Може се расправљати да ли они довољно чине за опстанак и развој преосталог српског народа у Хрватској, за очување

⁹ Петар Џацић, *Нова усташка држава*, Политика, Београд, 1990

културних и идентитетских веза с матицом, за српске институције или се брину за хрватске интересе.

У Босни и Херцеговини (Републици Српској). Срби у Босни и Херцеговини су у далекој прошлости били изложени исламизацији. Андрић пише у својим романима да то нису били добровољни поступци. И касније, све до данашњих дана Срби у Босни и Херцеговини нису добровољно прелазили на ислам, као што се дешавало у западној Херцеговини где су живели католици. Напротив, највеће херојство и борба за српство били су изражени у овим крајевима. Овде су посађени устанци и буне, снажан поетски глас, дубок корен српске културе. Али, и у Босни и Херцеговини било је појединачних примера. У последњем рату 1992–1995. пример генерала Јове Дивјака део је традиције издајства. Рођени Србин из Београда, стао је на страну муслимана и учествовао у нападу на колону војника из Добровољачке улице. Да ли је он издајник? Он би одговорио одречно.

Миро Лазовић, Србин из Сарајева који се окренуо против Републике Српске, изјављује за сарајевске медије да Република Српска пола БиХ „држи таоцем”. А то се постиже ентитетским гласањем које, тобоже, блокира институције БиХ. Са смрћу Ричарда Холбрука треба сахранити и Дејтонски споразум. (Лазовић: „Дејтон” би требало сахранити, *Политика*, 22. новембар 2011). Слично становиште заступа и Светозар Пударић (члан СДП Златка Лагумџије).

О српској издаји у БиХ може се говорити само као о појединачним случајевима. Било је Срба који су се борили на страни муслимана и Хрвата, било је Срба који су били против тежњи српског народа за слободом и националним правима. Они су, претпостављамо, сматрали да је то добро у моралном смислу. Можда су сматрали да је то правично опредељење. Ако искључимо материјалну корист коју су имали од тога, онда њихова издаја постаје морални проблем. Да ли су чинили правичну ствар? То би значило да циљеви за који се борио српски народ у БиХ нису били за опште национално добро, нису били исправни.

Наравно, овај аргумент је неодржив већ и по самом броју присталица. Ако је огромна већина припадника једног народа слободно изгласала своје националне интересе, а друга страна то одбацила, онда је свако другачије понашање у време расплета и настајања независне БиХ морало бити жигосано као издаја. Таква ситуација је другачија од последејтонске Босне, када је БиХ као држава стабилизована како-тако у међународним оквирима. Они Срби који сарађују с муслиманима и Хрватима у Федерацији нису издајници, већ политички Срби који напросто не делују у корист српског идентитета, Срби који не доприносе целини српских интереса.

У Црној Гори. У Уставу Краљевине Црне Горе 1910. писало је да је то држава Срба у којој је преко 90% становника било српске националности.

За само 90 година један повећи број Срба преобратио се (преко Југословена) у Црногорце, тако да 2011. године, према попису становништва, 33% изјашњава се као Срби, а 40% говори српским језиком.

Како је дошло до црногорчења Срба? Из неостварене жеље краља Николе Петровића да Црна Гора буде српски Пијемонт потекао је зеленашки покрет који се угнездио у комунистима, Југословенима, да би се под владавином Мила Ђукановића упутио у антисрпство и ново црногорство.

Далеке 1920. године у листу *Глас Црногораца* који је излазио у Француској записана је реч „београдски злочинци”. У току Другог светског рата Секула Дрљевић и Савић Марковић – Штедимлија пактирају са усташама против Срба. Овај последњи је сматрао да је Црној Гори потребан један Анте Старчевић (Терзић, 2000). Црногорски комунисти су 1971. године срушили Његошеву задужбину-капелу и подигли маузолеј по пројекту Ивана Мештровића. Црна Гора, пошто се претходно издвојила од Србије, признала је 2009. године самопроглашену Републику Косово.

Овај сепаратизам Црногораца, некадашњих Срба, може се објаснити нарцисоидним менталитетом, али и политичким и идеолошким кретањима која су потпомогли антисрпски суседи. Они су делом израз оне политичке струје у новијој историји Црне Горе која се хранила ирационалним антисрпством и монистичким националним идентитетом, а делом, интензивним радом евроамеричких архитеката нових држава (за сада) на Балкану. „Када је реч о проблему идентитета, таквих примера као што је у Црној Гори нигде нема у свету. Рецимо, има безброј примера да је мајка Српкиња, отац Србин, а да су њихова деца Црногорци. Таквих апсурда у Европи нема”¹⁰. Таква чињеница је за научна проучавања. Стварање новог идентитета после сто година. Некадашњи Срби постају Црногорци.

То издајство је једним делом извршено оштром антисрпском политиком црногорске власти с Милом Ђукановићем на челу. Ствара се и подупире црногорска православна црква, ствара се нови језик и додају два слова, избацују се из програма за основну и средњу школу готово сви српски, а убацују црногорски књижевници за које ни њихови укућани не знају да су књижевници¹¹.

Покушај расрбљавања Српске православне цркве пратилац је преименовања српског језика. Рођен у Србији, владика Михаило Дедић (72), „архиепископ цетињски и митрополит црногорски”, римски је ђак, био

¹⁰ Славнеко Терзић, „Идеолошки корени црногорске нације и настанак црногорског сепаратизма“, Београд, *Српска слободарска мисао*, бр. 1. 2000, стр181-199

¹¹ „Црногорски ђаци без највећих писаца”, *Политика*, 18. 8. 2011.

је на постдипломским студијама на Папинском оријенталном институту, одличан је познавалац западне културе и политичких односа.

Да ли је то издаја? Колаковски би рекао да су народи и појединци дело природе, да је издаја нације којој припадамо по рођењу предмет моралног жигосања. Међутим, овде није реч о појединцима који желе да издају своје природно припадање. У Црној Гори се политички делује у правцу конструкције нове нације. Дакле, реч је колективном настојању да се промене национално име и постојање. Да ли је то издаја?

Они који се залажу за црногорство тврдили би да није. Они који су опозиција преобраћењу, говоре да је то зло. Будући да је политика покретач промене, да иде одозго, да је употребљен државни апарат да се тако нешто догоди, појам издаја политички се релативизује у смилу добра и зла. Политичке странке у демократском поретку излазе на изборе и траже подршку за своје циљеве. Не може се оспорити право политичкој странци да дефинише националне интересе по свом уверењу и знању. Али, да ли они који гласају за трансформацију националног идентитета чине издају?

Са становишта добра целине нације, они чине издају. Но, та целина се мења корак по корак. Претпоставља се да ће у будућности цепање нације на нову и стару остати трајна клацкалица идентитета. На аргумент да појединци и делови нације имају право на ново може се одговорити да то право може да се оспорава и да остаје старо. Управо, то старо, та прошлост, то српско наслеђе не може да се избрише из књига и културних споменика. Настојање да се прошлост преименује јесте издаја прошлости. Она не би то била када би присталице нове нације рекли да је то била српска прошлост.

Како је дошло до националне дезинтеграције? Црна Гора се осмишљава на другом противсрпском народносном темељу, иако би обнова државности могла да се несметано одвија и на српском етничком темељу. Конструкцијом нације ова држава се ствара мерама потпуне присиле и пропаганде, непрестаним идеологизовањем свести наших нараштаја, каријерним унапређивањем на које је осетљива сиромашна и славохлепна црногорска средина (Ломпар, 2012).

Како ће се та издаја националног наслеђа остваривати у будућности Црне Горе – загонетно је питање. Могући су различити сценарији: 1) или ће се покидати све везе са српством; 2) или ће се борба Срба и Црногораца наставити; 3) или ће се, што је мало вероватно, поново ујединити.

Косово и Метохија. Косово и Метохија и национално политичко понашање Срба у покрајини и ван ње нарочито је значајно за нашу тему¹². Да ли се неки Срби тамо и овде понашају издајнички? Зашто је ово питање од далекосежног значаја за националну и моралну свест српског народа? Чињеница да је КиМ одузета из уставног поретка Републике Србије уз помоћ

¹² Зоран Аврамовић, *Срби у гету демократије*, Нови Сад, Орфеус, 2007

НАТО војске, да би је потом косовски Албанци прогласили државом, као и то да Србија није признала такво отимање, чини ствар са издајом јасније и мање проблематичном у односу на друге примере савремене српске издаје. Косово и Метохија нису у систему ОУН, то је државна творевина коју Срби не признају, и то су околности кључне за наше разматрање. Срби који живе на Косову и Метохији су пред избором – да прихвате, од Србије непризнате, институције вештачке државе или да одбију сваку сарадњу с таквим институцијама. Да ли су они који после 2008. године улазе у албанске институције на Косову издајници или нису? Ако нису, како дефинисати њихово деловање?

Да се подсетимо неких парадигматичних примера за које се везује реч издаја. Када Србин (др Радивоје Манчић) с Косова и Метохије, септембра 2010. године учествује у Комисији која прегледа школски програм на српском језику (формирало ју је Министарство образовања, науке и технологије Косова), а та комисија донесе одлуку да из српске књижевности избаци *Симониду* Милана Ракића и *Бој на Косову* Љубомира Симовића, како се може именовати такво национално понашање? Нема друге речи осим издаје. То је класичан пример појма издаја. Одбацивање националних и културних вредности на захтев других узурпираних националних власти, силом одвојених из уставног поретка Републике Србије, не може се другачије именовати. Одавање тајних података другој држави у савременом друштву мора се допунити и јавним одбацивањем националне културе на тражење других националних политичких власти. Да ли је издајник подмићен, скренуо с ума, тешког и сиромашног детињства, патолошки жедан јавног наступа, па макар и у друштву с црним ђаволом – није од већег сазнајног значаја. Нешто постаје дело са именом на основу последица које уочавамо.

Ово је био пример једног Србина који је неким каналима постао субјект одлучивања у косовској влади. Други примери су значајнији за нашу тему. Реч је о политичким челницима малих странака „јужно од Ибра”. По дефиницији, политичка одговорност је највиша одговорност за стање и будућност нације. Неколико јавних ставова Слободана Петровића, челника Самосталне либералне странке (без имена српска), добар је пример за анализу проблема о којем је реч. Избори на Косову 12. децембра 2010. на којима је упркос противљењу српске владе учествовало и неколико српских партија „јужно од Ибра”. Највише гласова (12.000) добила је странка Самостална либерална странка (СЛА), чији председник Слободан Петровић изјављује да ће ући у владу Хашима Тачија. На питање новинара да ли ће ући у владу с Тачијем после извештаја Дика Мартија о убијању Срба и вађењу њихових органа, овај политички Србин с Косова и Метохије одговара : „...ми смо озбиљна партија којој је суштински интерес српске заједнице изнад свега”.¹³

¹³ *Политика*, 20. 12. 2010.

Слободан Петровић, председник Самосталне либералне странке, постао је 22. фебруара 2010. године Тачијев заменик. Претходног дана је изјавио да СЛС „држава дато обећање својим бирачима. Њихов глас ће се чути, и они ће одлучивати о најважнијим питањима.” На питање: О чему?, он одговара „То су она питања која се тичу напретка, будућности и суживота”.¹⁴

Да ли је овакво деловање једне српске политичке странке на КиМ после 2008. године национално дезинтегративно, односно издајничко?

Претпоставимо да српско окретање леђа сопственој држави „јужно од Ибра” није мотивисано високим платама у Тачијевој влади. То би био најприземнији разлог за издају. Овде ћемо размотрити општи интерес нације и државе са становишта издаје. Да ли се таквим понашањем доприноси напору нације за опстанком и државном суверенитету?

Најпре, Косово и Метохија је део државе Србије, који су признале као независну државу неке државе, али не и Србија. Дакле, чињеница да КиМ не признаје Република Србија ставља сваког Србина на КиМ који учествује у сепаратистичкој влади у позицију противника националној целини. Да ли постоји неки други појам (издаја) за овакво понашање?

Друго, кога представљају ови политички Срби? Шта је суштински српски интерес када на изборе није изашло 80% Срба? Како неко с толиком бројем гласова може да заступа суштинске националне интересе српске заједнице? Он највише цени „драгоцен тренутак”, а не историјски политички процес. Дистанцирање је јасно: „Шта ја имам од тога што изнад свега волим Београд?” и „Ми ћемо за своју судбину морати да се побринемо сами, без Београда”¹⁵.

Треће, ова групација Срба скреће тему од националног опстанка и државног суверенитета на питање инфраструктуре за Србе. Њихова брига је школа, болница, инфраструктура за Србе, а не интереси целине Срба на КиМ и српства. У време покушаја албанске полиције да запоседне границе на северу Покрајине 25. јула 2011. године председник српске СЛС изјављује да није био обавештен о Тачијевој одлуци да се пошаљу специјалне јединице на север Косова и при том додао: „Није важно које су националности цариници”. (А Приштина хоће албанске царинике.)

Како ови Срби оправдавају своје деловање? Видели смо. Борбом за српске интересе, при чему се они или језички фалсификују (ради се о неком проценту Срба), а с друге стране то су ставови свих Срба који су дали легитимитет албанској НАТО држави на Косову.

Република Србија, с друге стране, има Устав по коме је Косово и Метохија део њене територије (и Резолуцију УН 1244) и она по том уставу

¹⁴ „Постаћу Тачијев заменик“, *Правда*, 22. 2. 2011.

¹⁵ „Слободан Петровић, заменик премијера Косова Хашима Тачија“, *Политика* 4. 7. 2011.

има дужност да брине о грађанима КиМ, при чему су Албанци ту бригу одбацили, али огроман број Срба није. Ова српска изразита мањина признаје косовску државу док се Србија бори за правично решење и одбрану српских националних и државних интереса.

Најпре, признаје се ратно, противправно одузимање Косова од стране НАТО држава. Одбацује се интерес целине српске нације. Признаје се противправно одузимање дела територије Републике Србије. Слободан Перовић је стао на страну оних који територијално комадају, а национално деле српски колективни интерес. Заварава се у томе што мисли да штити Србе јужно до Ибра тако што се приклања већинском албанском интересу – одвајање од Србије. Чињеница да он репрезентује неколико процената Срба на КиМ јасно доказује да он и његова странка немају национални легитимитет. Такође, његови малобројни следбеници издају Србе на северу покрајине, а признају косовске Албанце.

Аргумент одбране Срба у реторици СЛС, није одржив напросто због чињенице да 80% Срба живи у северном делу покрајине и да не признаје албанску државу на Косову. Дакле, интерес нације отпада. Преостају друге две мотивације. Материјална корист или свесно залагање за ствар која није исправна али нужност околности је таква. За прво постоје индикације у високим примањима српских функционера, тако да се може говорити о политичкој куповини и подмићивању са албанске стране. У другом случају остаје питање како објаснити одбијање сарадње са албанским институцијама других Срба који су исто тако у нужним околностима.

Странка С. Перовића је изразита мањина српских политичких представника. Њихов допринос се тиче косовских институција, а не српске већине, а поготову не српске нације.

Да ли постоји други појам за националну дезинтеграцију. Човек издаје свој национални понос али права издаја је она која чини *практичне кораке* у одбацивању *националног јединства и државног суверенитета* у корист друге нације или државе. Антисрби у Србији и део Срба на КиМ на истом су задатку националне дезинтеграције.

Срби као Војвођани. У Војводини се у комунизму формирао један политички кружок чији су циљ били размицање и одвајање српства. Данашњи предводници ових идеја су „војвођански Срби”. Необично, али истинито. Изгледа да Срби не могу без властитих чудовишта – и када не би имали проблеме, неки међу нама би се трудили да их измисле.

Политичко деловање ове мале дружине именује се у јавности као сепаратизам или аутономаштво. Она ништа друго не зна осим да виче „војвођанске паре, паре”. Поред пара, један крак овог изрођавања српства покушава да Србе преименује у Војвођане. У време пописа становништва на билбордима у Покрајини стајали су овакви позиви: „Имаш право да

будеш то што јеси! На предстојећем попису становништва грађани и грађанке одговараће и на питање о својој националној опредељености. Многи не знају да имају право да се изјасне као Војвођани. Важно је да знаш: Национална припадност је ствар твог осећања!”, „Ја сам Војвођанин. Нећу пут, него повратак у Европу!”, „Ја сам Војвођанин. То смо – што смо!”(НСПМ, 29. 9. 2011).

Ови неокомунисти у погледу националног питања нису успели да рашире мржњу међу Србима. Али треба рећи где је место тој политичкој појави званој „војвођанске паре”. На првом месту, она је с националног становишта реакционарна. Она нас враћа два века уназад. Сви знаменити Срби, они који су мислили дубоко и видели далеко, још су у та давна времена патили и борили се за уједињење српства. Они су само додавали свој разум и своју политичку мудрост природној појави модерног времена – стварању националног јединства и националног идентитета. Војвођански српски ум је дао огроман допринос модернизацији и интеграцији српства. Сви народи Европе су то чинили, а Срби су се само придружили. Само једна реченица великог Милоша Црњанског довољна је да дочара тај полет и снагу националног сабирања. „Српство је радило (током 19 века – 3. А.) на свом васкрсу истрајно, печалбарски, са пуно идеализма и старог морала, свих српских слојева који су се бавили или заносили народним пословима и који су се паштили да српство ослободе за српство а не за бабино здравље, да га спасу, окупе, сједине”. У том раду су учествовале и „војвођанске вароши и варошице”. Само та реченица Црњанског показује колика је мизерија ових данашњих букача који знају само да кажу „војвођанске паре”. Да су нешто научили од политичких предака или пак од оних који знају шта је политика они би рекли: хајде да поправимо државне установе, да појачамо морал народа, да унапредимо политичку културу. Ништа од тога; они се хватају само за новчаник.

Српски политичари из неких партија (Лига социјалдемократа Војводине) почетком 2000. године нису издајници манифестног типа. Њихово одбијање Србије има форму латентног сепаратизма. Најпре, користе израз Војвођани, а не грађани Војводине. Прво значење је територијално етничко, а друго је неутрално у том погледу што рачуна на грађане који припадају различитим националним заједницама. Низ јавних наступа ове групације уверава нас да на заобилазан начин гурају војвођански интерес на штету републичког. Они наступају као да је Војводина њихова својина. Све што се догађа злокобна је најава унутарсрпских сукоба. Да се то не би догодило, политичка јавност која држи до вредности националне целине треба да правно, политички и национално оспорава сваки сепаратистички сценарио, сваки његов корак, било да се јавља на манифестном или латентном нивоу.

Срби Југословени. Да је југословенска држава, претпоставимо, потрајала још двадесет година, десило би се следеће. Највећи број припадника српске нације преименовао би се у Југословене, нешто мањи број би остали Срби. Сигурно је да би највећу националну штету због стварања нове нације претрпели Срби. Семе идеје о југословенској нацији било је посејано још између два светска рата. Водећи сејачи су били Срби, интелектуалци пре свих осталих. Занела их је југословенска држава. Комунисти Срби су такође подстицали ову замисао. Трагичан крај југословенства – државе и нове нације – показује колико је и ово била заблуда дела српске интелигенције и политичке елите.

Друштвени и политички извори дезинтеграције у српској нацији. Настајање дезинтегративне мисли и деловања (издаја) у српској нацији током ХХ и почетком ХХИ века повезано је са неколико чинилаца који су преплетени и неодвојиви. На првом месту је идеолошки чинилац – *југословенство и комунизам*. Југословенство је идеологија стварања нове нације. Комунистичка идеологија, интернационалистички надахнута, неговала је одрицање од нације. (Оставимо питање за друге истраживаче: зашто се југословенство и комунизам највише примило у српској нацији?).

Већа приврженост југословенској држави него српској била је значајан чинилац ове мисли. Српска национална елита је стала на браник те државе од 1918. до 1990. године, што је нација платила огромном ценом. У свим кризним раздобљима а посебно после усташког геноцида, делови политичке и интелектуалне елите бескомпромисно су бранили југословенство- идеолошки и државотворно. Када је дошло време њеног разбијања, они су стали на становиште друштва изнад државе и подржавали захтеве „међународне заједнице” српској нацији. Одржавању ове мисли доприносила је југословенска носталгија у делу српске интелигенције упркос катастрофалном историјско-националном билансу.

Нова *значења државе, друштва и нације* такође су део ширења ове мисли у српском народу. Идеје о друштву изнад државе, грађанину изнад државе и глобализму изнад нације, свакако су идејни оквир за цветање националне дезинтеграције. Таквим визијама друштва, патриотске вредности представљају сметњу. Време тријумфа индивидуалистички схваћене слободе, иде на руку оним погледима на друштво, у чијем средишту је појединац а не колективни интереси. Ова схватања су производ *нових теорија* о друштву, посебно теорије отвореног друштва, конструктивизма, постмодерне, интеракционизма.

Распршеност српске нације на простору Балкана је такође значајан чинилац постојања дезинтеграције. *Дијаспоричност* српског народа утицала је да се рубови или периферија српства губи, асимилује, проверава. Дуготрајући контакти са суседним нацијама представљали су национално

идентетеска искушење за Србе који су на тим просторима живели. Преверавање и однарођивање (католичење, исламизовање, мађаризација, албанизација) део су српске националне историје који су слабили а понекад одбацивали вредности сопствене нације а величали друге националне заједнице.

Етнопсихолошки фактор у објашњавању ове свести не може се заобићи. Писци о српском менталитету су истицали његове позитивне и негативне стране. Негативне црте овог менталитета су: јака осећајност води непромишљеним делима, искуство замењују емоцијама, лако се предају критизерству, често реч поистовећују са извршењем. У склопу ината, зависти и сујете ово менталитетско крило у српском народу се ругало родољубљу, слободи нације и отаџбине, традицији борбе за независност, духовним вредностима. У стилу наше не ваља, стране је добро.

Ратно разбијање југословенске државе 1991-1995. године као и НАТО бомбардовање Србије (СР Југославије) 1999. године, значајан су чинилац разумевања пораста ове мисли и понашања у српској нацији и броја њених присталица. Производња *српске кривице*, у неким европским антисрпским центрима није почела са разбијањем СФРЈ. Она има своју богату прошлост, али је кулминирала у последњој деценији XX века. Ову српску кривицу за ратове и злочине на простору бивше државе, раширених руку је прихватио и део српске аутошовинистичке групације. Распон њених негативних ставова кретао се од игнорисања сваког националног самопоштовања до испољавања презира према свом народу. Састављена од бивших југословена, комуниста, универзитетских наставника, представника невладиних организација, новинара, уметника, они су без зазора: 1) подржавали све мере Запада против Срба; 2) ширили стална оптуживања Срба за злочине на простору бивше СФРЈ (Срби су дежурни кривци); 3) подсмевали се националној традицији; 4) признавали права другима, а ускраћивали та иста права Србима; 5) заступали грађанистичку идеологију; 6) разбијали националну солидарност и 7) доприносили сатанизацији српског народа. Речју, слабили су вредност српске нације и потпомагали дезинтеграције српске државе.¹⁶

Проблем националне дезинтеграције (издаје) у српском народу данас, као и у прошлости има дубоке корене. Зашто је тако, крупно је питање. Ако се задржимо на времену које је у овом раду било анализирано, разбијање СФРЈ и издајничко (дезинтегративно) понашање делова српског народа, проблем је једнако и у неким психосоцијалним, моралним и политичким карактеристикама појединаца и група које су у томе учествовале.

¹⁶ Зоран Аврамовић, *Срби и антипатриотизам*, Прометеј, Нови Сад, 2020

Национално (дез)интегративни однос према сопственој нацији и држави јавља се у одређеним друштвено-историјским раздобљима, а то су пре свега времена мира и рата. У *миру* национална интеграција је израз одређених интереса и неких вредности у значењу пожељности. Интереси су материјални, политички, психолошки. Облици мишљења и понашања усмерени су на нормативна и вредносна средства интеграције. Супротни процеси, процеси дезинтеграције одвијају се у јавности, а средства су разлози и критика. Полазна тачка деловања антinationалних политичких образаца у миру је подривање вредносних темеља националне заједнице. Они треба да буду полуга за некакву, западнолику трансформацију српске нације. Постоји висок степен сличности националнодезинтегративне са иностранним критикама српске нације.

Национално дезинтегративна мисао и понашање појављују се и у *ратним* раздобљима. Када анализирамо њихово деловање током ХХ века упада у очи чињеница да су се у току и после ратова Срба са непријатељима увек појављивали појединци, групе и странке које су осуђивале сопствени народ: после 1918, после 1945, тако и после 1991-1995(9) година.

Са избијањем ратова на простору СФРЈ 1991 – 1995(1999). године, једна струја јавног дезинтегративног мишљења је оптуживала Србе и Србију за „планирани злочин у СФРЈ“, за српску агресију на све несрпске народе у СФРЈ. Упркос чињеници да су ратове започели Словенци, Хрвати, муслимани, Албанци (Аврамовић, 1989). Штавише српски антиСрби оптужују Србе да ратују са „целим светом“!

Више је узрока српског трагизма у ХХ веку. Постоје главни и споредни разлози за овакву националну судбину. У овом раду је образложена тврдња да је за процесе српских националних дезинтеграција најодговорнија идеологија југословенства и комунизма, са њеним српским актерима.

Литература:

Аврамовић, Зоран, *Друго лице демократије*, Филип Вишњић, Београд, 1989
Аврамовић, Зоран, *Срби и антипатриотизам*, Прометеј, Нови Сад, 2020
Аврамовић, Зоран, *Родомрци*, Институт за политичке студије, Београд, 2009
Аврамовић, Зоран, *Срби у гету демократије*, Орфеус, Нови Сад, 2007
Аврамовић, Зоран, *Добрица Ћосић и политика*, Православна реч, Нови Сад, 2022

Диркем, Емил, *Друштво је човеку Бог*, Институт за социолошка истраживања, Београд, 2007

Терзић,Славенко, “Идеолошки корени црногорске нације и настанка црногорског сепаратизма“, *Српска слободарска мисао*, бр. 1. Београд, 2000, стр. 181-199

Црњански, Милош, *Ембахаде 4*, Нолит, Београд, 1983

Ломпар, Мило, *Дух самопорицања*, Орфеус, Нови Сад, 2012

Милић, Војин, *Социологија сазнања*, Веселин Маслеша, Сарајево, 1986

Цацић, Петар, *Нова усташка држава*, Београд: Политика, Београд, 1990

Штампа:

Политика, 20. 12. 2010; 4. 7. 2011; 18.08.2011.

Правда, 22. 2. 2011.

Press, 20. 8. 2011.

Summary

Zoran Avramović

SERBIAN (DIS)INTEGRATIVE PROCESSES - EXPERIENCE FROM THE END OF THE 20TH CENTURY

The paper presents the structural elements of the concepts of integration and disintegration. The second part analyzes the Serbian disintegration in the SFRY. With the disintegration of the SFRY, one issue particularly affected the Serbs, actually the parts of the Serbian people who lived in the former Yugoslav republics. The unconstitutional, violent separatist political movements in Slovenia, Croatia, BiH, Montenegro and the self-proclaimed NATO states of Kosovo and Metohija had to confront the Serbs who remained in these newly created states with a choice: be committed to national integration or remain loyal to the new national separatist authorities? The issue of treason as the ultimate form of national disintegration is considered. In the third part, the basic causes of national disintegration in the Serbian people during the 6th century are pointed out.